

**ҚАЗАҚСТАННЫҢ АЛМАТЫ ОБЛЫСЫНДА
ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ЖОБАЛАРДЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ****РЕАЛИЗАЦИЯ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ
В АЛМАТИНСКОЙ ОБЛАСТИ КАЗАХСТАНА****IMPLEMENTATION OF INVESTMENT PROJECTS
IN ALMATY REGION OF KAZAKHSTAN****Ш.А. СМАҒҰЛОВА****э.ғ.д., профессор**Нархоз университеті, Алматы, Қазақстан***автордың электрондық поштасы: sholpan.smagulova@narхоз.kz***Ш.А. СМАГУЛОВА****д.э.н., профессор**Университет Нархоз, Алматы, Казахстан***электронная почта автора: sholpan.smagulova@narхоз.kz***SH.A. SMAGULOVA****Dr.E.Sc., Professor**Narхоз University, Almaty, Kazakhstan***corresponding author e-mail: sholpan.smagulova@narхоз.kz*

Аңдатпа. Автор азық-түлік нарығында туындаған: азық-түлік бағасының өсуі, бүкіл әлемде коронавирустық пандемияға байланысты ауылшаруашылық шикізаттарын жеткізуді шектеу сияқты мәселелерді қарастырған. Қазақстанда 2020 жылдың 8 айында ЖІӨ мөлшері 2019 жылғы ұқсас кезеңге қарағанда 3%-ға төмендегені көрсетілген. 2020 жылғы тамызға арналған Ұлттық экономика секторларының даму деңгейінің, республиканың ауыл, орман және балық шаруашылығы өнімдерінің жалпы шығарылу санының статистикалық деректері келтірілген. Қалыптасқан жағдайда фермерлерді қолдаудың мемлекеттік шаралары негізделген. Аграрлық салаға шетелдік капиталды тартудың маңызы мен рөліне баса назар аудара отырып, әдеби көздер жинақталған. Алматы облысының мысалында ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіру, қайта өңдеу және сақтау бойынша инвестициялық жобаларға талдау жүргізілді. Шетелдік инвесторлар ұсынылған, олар мемлекеттік құрылымдардың қатысуымен бірге жаңғырту, реконструкциялау, жаңа зауыттар мен аграрлық кешендерді салу үшін материалдық ресурстарды бағыттады. Бұл ретте өндірістік қуаттар мен инновациялық агротехнологиялардың тиімділігін арттыруға баса назар аударылған. Ауыл шаруашылығының кіші салалары белгіленген, оған осы өңірдің инвестициялары басым тәртіппен тартылады. "COVID 19" кезеңінде агроөнеркәсіптік кешенге шетелдік инвестицияларды шектеудегі кедергілер мен проблемалар анықталды: пандемияның жалғасуының белгісіздігі, мұнайдың әлемдік бағасының құбылмалылығы, сауда соғыстары мен санкциялар, экономиканың долларлануы және т.б. инвестициялық жобаларды жүзеге асыруды жақсарту перспективалары көрсетілген және ұсынымдар келтірілген.

Аннотация. Автор рассматривает проблемы, возникшие на продовольственном рынке: рост цен на продукты питания, ограничения поставок сельскохозяйственного сырья из-за пандемии коронавируса во всем мире. Показано, что в Казахстане размер ВВП за 8 месяцев 2020г. снизился по отношению к аналогичному периоду 2019г. на 3%. Приведены статистические данные изменения уровня развития секторов национальной экономики на август 2020г., количества валового выпуска продукции сельского, лесного и рыбного хозяйства республики. Обоснованы государственные меры поддержки фермеров в условиях сложившейся ситуации. Обобщены литературные источники с акцентом на значение и роль привлечения зарубежных капиталов в аграрную сферу. Проведен анализ инвестиционных проектов по производству, переработке и хранению сельхозпродукции на примере Алматинской области. Представлены зарубежные инвесторы, которые совместно с участием государственных структур направляют материальные ресурсы для модернизации, реконструкции, строительства новых заводов и аграрных комплексов. Важное внимание при этом уделено повышению эффектив-

ности производственных мощностей и инновационных агротехнологий. Установлены подотрасли сельского хозяйства, куда в приоритетном порядке вовлекаются инвестиции данного региона. Выявлены барьеры и проблемы ограничения зарубежного инвестирования в агропромышленный комплекс в период «COVID 19»: неопределённость продолжения пандемии, волатильность мировых цен на нефть, торговые войны и санкции, долларизация экономики и др. Представлены рекомендации и показаны перспективы улучшения реализации инвестиционных проектов.

Abstract. The author examines the problems that have arisen in food market: rising food prices, restrictions on the supply of agricultural raw materials due to the coronavirus pandemic around the world. It is shown that in Kazakhstan the size of GDP for 8 months of 2020 decreased in relation to the same period in 2019 by 3%. The statistical data on changes in the level of development of sectors of the national economy for August 2020, the amount of gross output of agriculture, forestry and fishery in the republic are presented. State measures to support farmers in the current situation have been substantiated. Literary sources are summarized with emphasis on the importance and role of attracting foreign capital to agricultural sector. The analysis of investment projects for production, processing and storage of agricultural products is carried out on the example of Almaty region. Foreign investors who, together with the participation of government agencies, allocate material resources for modernization, reconstruction, construction of new factories and agricultural complexes are presented. At the same time, great attention is paid to increasing the efficiency of production facilities and innovative agricultural technologies. Subsectors of agriculture have been identified, where investments in this region are involved as a priority. The barriers and problems of limiting foreign investment in agro-industrial complex during the period of "COVID 19" are identified: uncertainty of continuation of the pandemic, the volatility of world oil prices, trade wars and sanctions, dollarization of the economy, etc. Recommendations and prospects for improving the implementation of investment projects are presented.

Түйінді сөздер: агроөнеркәсіптік кешен, инвестициялық жоба, Алматы облысы, шетелдік инвестициялар, мемлекеттік қолдау, ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілер, инновациялық технологиялар, аграрлық өнім.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, инвестиционный проект, Алматинская область, иностранные инвестиции, государственная поддержка, сельхозтоваропроизводитель, инновационные технологии, аграрная продукция.

Key words: agro-industrial complex, investment project, Almaty region, foreign investments, government support, agricultural producers, innovative technologies, agricultural products.

Кіріспе. Пандемияға, жаңбыр мен құрғақшылыққа, доллардың әлсіреуіне, сауда санкцияларына байланысты елдер арасындағы жеткізілімдердің үзілуіне байланысты әлемде азық-түлік дағдарысы қаупі бар. Сонымен қатар, бұл әлемдік экономикада азық-түлік бағасының өсуіне әкелді. Пандемия бүкіл әлем бойынша ауыл шаруашылық дақылдарын жинау үшін тұқым, тыңайтқыш және маусымдық жұмыс күшін жеткізуді шектеді. Коронавирустық пандемия кезінде көптеген елдерде азық-түлік қауіпсіздігіне үлкен қауіп төндіруші тізбектердің бұзылуы болды. Тез бұзылатын ауыл шаруашылық өнімдерін сата алмай салдарынан шаруа қожалықтары айтарлықтай шығынға ұшырады. Мұнайдың әлемдік бағасындағы құбылмалылық проблема болып табылады. Пандемия сұраныстың төмендеуіне әкелді, бұл мұнайға деген сұраныстың төмендеуіне себепкер болды. Сонымен бірге мұнайдың әлемдік баға-

сының төмендеуі бюджетке, төлем балансына және ҚР Ұлттық қорының ресурстарының кірісіне үлкен қысым жасайды.

Нашар активтердің өсуіне және экономиканың долларлануына байланысты банк жүйесінің тұрақсыздығын атап өту маңызды. Мұның бәрі, басқалармен қатар, Қазақстанға шетелдік капитал ағынының азаюымен байланысты. 2020 ж. алты айында Қазақстанның сыртқы сауда айналымы 42,5 млрд. долл. құрады, бұл 2019 ж. сәйкес кезеңімен салыстырғанда 3,4 млрд. долл. (7,4%) аз. Экспорт 2020 ж. бірінші жартыжылдығында 9,1% (26 млрд. долл.), ал импорт 4,6% (16,5 млрд. долл.) төмендеді. Өңделген ауыл шаруашылық өнімдерінің экспорты 104 млн долларға 213 мың т., 5 млн долл. мал шаруашылығы – 2 мың т. құрады. Біз 2020 ж. ауыл шаруашылық тауар өндірушілеріне (АТӨ) мемлекеттік қолдау шаралары көрсетілгенін ерекше атап өтеміз. Атап айтқанда,

форвардтық сатып алу механизмі қолданылды. Осылайша, Үкімет 159 АТӨ 24,5 млрд. теңгеге қаражат бөлді, 516,9 мың т. ауыл шаруашылығы өнімін сатып алуға. Кейбір облыстардың әкімдіктері (мысалы, Алматы) компанияларға «айналым схемасына» қаражат бөлді. Осы мемлекеттік қолдау шараларының барлығы бағаны ұстап тұруға және азық-түлік тауарларының импортқа тәуелділігін төмендетуге көмектесті.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Ғылыми әдебиеттерге шолу жасау үшін эмпирикалық әдістер қолданылды. Мәселен, шетелдік мамандардың шетелдік тікелей инвестицияларды тарту, жаңа қайта өңдеу кешендерін салу және ауыл шаруашылық өнімдерін өндіруге жаңа технологияларды енгізу саласындағы жетістіктері анықталды. Диалектикалық әдісті қолдану бұл жұмыста агроөнеркәсіптік кешендегі барлық экономикалық құбылыстардың біртұтас тұтастық ретінде қарастырылуымен түсіндіріледі. Мұнда барлық сандық өзгерістер ауыл шаруашылық өнімдерінің өндірісін ұлғайтуға және халықты азық-түлік тауарларымен қамтамасыз етуге мемлекет шығындарының бөлінуін ескере отырып, сапалы процеске айналды.

Бақылау және фактілерді жинау әдіс-темесін ескере отырып, Қазақстанның сыртқы сауда айналымы және ауыл шаруашылық тауар өндірушілерін мемлекеттік қаржыландыру бойынша статистикалық мәліметтер таңдалды. Сонымен қатар, жүйелі көзқарас негізінде экономика салалары бойынша сандық мәліметтер, соның ішінде ауыл шаруашылығын экономикалық бағалау талданды.

Нақты материалдарды оңтайландыру және жүйелеу мақсатында Алматы облысының агроөнеркәсіптік саласындағы инвестициялық жобалар ұсынылды және бағаланды. Іс жүзінде жалпыламалар жасалды және мемлекет пен шетелдік инвесторлардың қатысуымен белгіленген аймақтағы жобаларды іске асырудың сипаттамалық ерекшеліктері атап өтілді. Жоғарыда келтірілген дерексіз-логикалық талдау негізінде проблемалар анықталып, Алматы облысының ауыл шаруашылық секторына инвестициялар тартуды арттыру бойынша ұсыныстар жасалды.

Нәтижелер және оларды талқылау. Әдеби шолу. Тікелей шетелдік инвестициялар (ТШИ) экономиканы дамытудың маңызды құралы болып саналады, өйткені ол жаңа технологияны әкеледі және экономиканың өндірістік әлеуетін жақсартады. ТШИ еңбек өнімділігіне, жұмыс

орындарының ашылуына, экспорттың жақсаруына және тұрақты ұзақ мерзімді экономикалық өсімге оң әсер етеді [1].

Агроөнеркәсіптік сектордағы әкімшілік кедергілерді жою, Меликян З. (2019) сәйкес, қолайлы инвестициялық климаттың құрылуына әкеледі. Бұл өңірлерде тиімді инвестициялық саясатты жүзеге асыруға және аграрлық сектордағы салалық инвестициялық тәуекелдерді төмендетуге ықпал етеді [2].

Аймақтық экономиканың аграрлық секторын қаржыландыру саласындағы кейбір сарапшылар (Bogoviz, Sandu және Ryzhenkova, 2018) атап өткендей, инновациялық инфрақұрылымды қалыптастыру үшін инвестициялық акциялар жинақталуы керек. Сонымен қатар, олар агроөнеркәсіптік кешенді дамыту үшін аймақтық инновациялық формацияларды ұйымдастыру, ғылым, білім және бизнесті біріктіретін жаңа парадигма құру үшін қолданылады. Мұның бәрі жаңа инновациялық ауыл шаруашылық өнімдерін ілгерілетуге және серіктестікті одан әрі дамыту мақсатында халықаралық венчурлық инвестициялау тәжірибесін тартуға әсер етеді [3].

Ауыл шаруашылығының қоршаған ортаға кері әсерін шектеу үшін тыңайтқыштар мен өсімдіктерді қорғау құралдарын қолдануды барынша азайту қажет [4].

Азық-түлік өндірісінде сапа менеджменті жүйелерін тиімді енгізу инвестицияларды пайдалану негізінде қалдықсыз немесе аз қалдықты технологияларды құрумен байланысты [5].

Еңбек пен сарқылатын табиғи ресурстарды рационализациялау, бір жағынан, тамақ өнімдерін өндіруге кететін шығындарды төмендету қажеттілігімен байланысты. Екінші жағынан, белгілі бір сападағы тағамды таңдайтын тұтынушының қажеттіліктері. Сапа тұтынушыларды таңдауға және аймақтардағы фермерлердің бәсекелестік артықшылыққа жетуіне әсер ететін маңызды факторлардың бірі екендігі атап өтілген [6].

Біріккен Ұлттар Ұйымының Азық-түлік және ауыл шаруашылық ұйымының (ФАО) мәліметтері бойынша агроөнеркәсіптік кешеннің бәсекеге қабілеттілігі мен тұрақтылығын арттыру мақсатында жаңа технологияларды енгізуге бағытталған. Инвестициялар мен жаңа ауыл шаруашылық жобалары мұнда азық-түлік қауіпсіздігін арттыру және ауылды тұрақты дамыту үшін маңызды рөл атқарады [7].

Мақалада ауыл шаруашылығын инвестициялық ресурстармен қамтамасыз ету

неғұрлым жоғары болса, Еуропалық Одақ мысалында сүтті мал өсіру мен ауыл шаруашылық өндірісінің аралас түрінің тиімділігі соғұрлым жоғары болады делінген [8].

Инвестицияларды тарту және сапа менеджменті жүйесін мемлекеттік деңгейде де, жеке деңгейде де енгізу шаруа қожалықтарының табыстылығын арттыратын фактор ретінде кеңінен қарастырылады [9].

Бүгінгі таңда көптеген ауыл шаруашылық процестерін цифрландыру әлемдегі ірі агроөнеркәсіптік компаниялардың даму стратегиясына енгізілген. Инвестициялар, мәліметтер және деректерді басқарудың озық жүйелері ауыл шаруашылық өнімділігін арттырудың маңызды факторларына айналууда. Көптеген елдердің тәжірибесі аймақтардағы ауыл шаруашылық өнімдерінің кірістілігін арттыру үшін «Цифрлық фермерлік (DF)» жүйесін енгізу қажеттілігін растайды [10].

Ұсынылып отырған библиографиялық деректерге шолу шетелдік инвестициялар ағынының ұлғаюы және ауыл шаруашылық өндірісі саласындағы бірлескен жобалардың дамуы қажеттілігін сипаттайды.

Жедел мәліметтерге сәйкес, 2020 жылдың 8 айында Қазақстанда өндіріс 1,7 пайызға өсті. Қызметтер көлемі 6,1 пайызға төмендеді. Демек, 2020 жылдың 8 айында қысқа мерзімді экономикалық индикатор 2019 жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда шамамен 97 пайызды құрады. Демек,

ЖІӨ белгіленген мерзімде шамамен 3 пайызға төмендеді.

ЖІӨ-нің өсуі мен құлдырауы экономиканың осындай секторларында болғанын атап өткен жөн (кесте). 2020 жылдың алғашқы 6 айында Қазақстандағы салыстыру үшін бөліп көрсетейік. ЖІӨ шамамен 2 пайызға төмендеді.

Республикада тұтыну бағаларының өсуі 2020 жылғы тамызда 104,6 пайызды құрады 2019 жылдың желтоқсанына қатысты. Сонымен қатар, бағаның ең көп өсуі азық-түлік тауарларына қатысты – 7,3 пайыз. Азық-түлік емес тауарлар мен ақылы қызметтердің бағасы сәйкесінше 3,4 және 2 пайызға өсті.

2020 жылдың 8 айында ауыл, орман және балық шаруашылығы өнімдерінің жалпы өнімінің деңгейі 2 418,9 млрд. теңгеге тең екенін ескеріңіз. Бұл 2019 жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 4,9 пайызға жоғары. Біз ауыл шаруашылық өндірісінің өсуі көбінесе мал шаруашылығы саласы – тірі салмақтағы ет пен сүттілік есебінен қамтамасыз етілетінін көрсетеміз.

Агроөнеркәсіптік кешендегі қызметті жандандыру үшін республикадағы инвестициялық жобаларды ілгерілетуге көшу қажет деп санаймыз. Мысалы, қазіргі уақытта Қазақстан Үкіметінде 380 инвестициялық жобаны іске асыру негізінде ауыл шаруашылық өнімдерінің экспорттық әлеуетінің өсуіне көп көңіл бөлінуде. Агроөнеркәсіптік кешенге шамамен 5 трлн. тарту жоспарланған теңге инвестиция.

Кесте – 2020 ж. тамыздағы Қазақстан ұлттық экономикасы секторларының көлемінің өзгеруі

2020 жылдың 8 айындағы мәліметтер			
Экономикалық секторлардың өсуі		Экономикалық секторлардың құлдырауы	
Экономика саласы	Қызығушылық	Экономика саласы	Қызығушылық
Өңдеу өнеркәсібі	+ 3,3	Көлік	-16,1
Ауыл шаруашылығы	+4,9	Сауда	-10,5
Құрылыс	+6,5	Жылжымайтын мүлік операциялары	- 4,3

Ескерту: Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросы [Электрондық ресурс]. – 2020. - URL: <https://stat.gov.kz/official/dynamic> (қаралған күні: 27.10.2020).

Осыған байланысты, осы мақалада біз ауыл шаруашылығын әртараптандыру бойынша жұмыс жүргізіліп жатқан Алматы облысының мысалын пайдаланып, инвестицияларды жоспарлау деңгейін қарастырамыз.

Алматы облысының агроөнеркәсіптік кешенді дамытуда үлкен мүмкіндіктері бар екенін атап өткен жөн. Облыста тамақ, жеңіл өнеркәсіп, фармацевтика, машина жасау және басқа салалардың 1,4 мыңнан астам кәсіпорны жұмыс істейді. Атап айтқанда, 2020 жылы аталған облыста

ауыл шаруашылығының жалпы өнім көлемі 1 трлн. теңге. Сонымен бірге, өңделген өнім экспортын 2019 жылға қарай өсіммен 23 пайызға 112 миллион долларға жеткізу. Алматы облысында ауыл шаруашылық дақылдарын өсіру және асыл тұқымды мал өсіру үшін қолайлы топырақ-климаттық жағдайлар бар.

Мысалы, 2027 жылға қарай құс етін өндіруді жылына 700 мың тоннадан астамға арттыру жоспарланып отыр. Осылайша, Алматы облысындағы құс фабрикасын

модернизациялау жүреді. Мұндағы инвестициялар 8 миллиард теңге көлемінде бағытталады. Қайта құрудан кейін құс фабрикасының қуаттылығы 24 мың тонна болады деп күтілуде. Сонымен, өндіріс орындары дайындалып, барлық жабдықтар орнатылып, құстарға жем беру мәселесі де шешілді.

Өнімдер бірінші кезекте ішкі нарыққа жеткізілетін болады. Сонымен қатар өндіріс қуаттылығы артқан сайын олар Ресей, Беларусь, Өзбекстан, Қырғызстан және Тәжікстанға құс етін экспорттауды жоспарлап отыр.

Түрік инвесторы қарқынды жеміс бақтарын бұзуға және 204 миллион долларға жаңа өндіріс құруға қаражат салуды көздейді. Алматы, Жамбыл және Түркістан облыстары агроөнеркәсіптік кешен саласындағы жобаның әлеуетті аймақтары болып саналады.

Қазақстандық серіктестер мен «Göknur Gida» арасында тиісті келісімдер жасалды. «Göknur Gida» түрік компаниясы жалпы ауданы 2,5 мың га алма, анар, алмұрт, өрік және шабдалы өсіреді. Компанияның Түркияда 8 өндіріс орны, сондай-ақ АҚШ, Иран, Еуропа және Ресейде жеміс сақтау қоймалары бар. Сонымен қатар, инвесторлар жемістер мен көкөністерді таңдау бойынша зерттеулер жүргізуде.

Атап айтқанда, Қазақстанда 5 миллион гектар жерге 8 миллионнан астам жеміс ағаштарын отырғызуға болады. Жоба 5 жыл ішінде бірнеше кезеңде жүзеге асырылады деп күтілуде. Сонымен, жыл сайын 700 га алма, 100 га алмұрт, 100 га қышқыл және 100 га тәтті шие отырғызу жоспарлануда (Kazakh Invest компаниясының мәліметтері бойынша). Жоба бойынша 500 жұмыс орны ашылады деп күтілуде.

Инвесторлар ресурстарды дамыту мен жергілікті фермерлерді оқыту үшін заманауи агротехнологияларды қолдана отырып, бау-бақша отырғыздан бастап интеграцияланған модель құрғысы келеді.

Келесі кезеңде жаңа піскен жемістерді орау бойынша кәсіпорындар, элиталық жеміс шырындары, концентраттар мен пюре, сондай-ақ нектарлар, жеміс-жидектер мен кептірілген жемістер шығаратын зауыт ұйымдастыру жоспарлануда.

Сондай-ақ, түрік жағы Қазақстан үкіметінің қолдауымен биогазdan электр энергиясы мен тыңайтқыштар өндіретін зауыт салу және 20 мың басқа арналған мал бордақылау алаңдарын салу мүмкіндігін қарастыруда.

Сонымен бірге, инвесторлар Қазақстанда өндірілген өнімнің шамамен 70%-ын шетелге сатуды жоспарлап отырғаны атап

өтілді. Сонымен қатар, 2020 жылы 63,1 млн долл. төрт жаңа өндіріс орны ашылады деп күтілуде. Атап айтқанда, Алматы облысында 18 млн долл. аралас жем шығаратын зауыт салынуда. Бұл жоба 2018 жылы БАӨ инвестициясымен бірге жүзеге асырыла бастады.

Осылайша, Қазақстан Республикасы мен БАӨ үкіметтері арасындағы келіссөздер нәтижесінде инвестициялық ынтымақтастық туралы құжатқа қол қойылды, ол құны 6,1 млрд. АҚШ долларын құрайтын 21 жобаны жүзеге асыруды көздейді. Инвестициялық жобалар жоғары қосылған құны мен кірістілігі бар жаңа өндірістер құруды, сондай-ақ сұраныстың үлкен әлеуетін ішкі және сол сияқты және перспективалы сыртқы нарыққа көңіл бөлуді көздеп отыр.

Сондай-ақ, 2020 жылы Алматы облысында БАӨ инвесторымен бірге құжаттама әзірленіп жатыр және 40 млн долл. саңырауқұлақ өндірісінің толық циклын құру жоспарлануда.

Жоспар бойынша, Алматы облысында 1 мың гектар жерге қарқынды бақтар салынады деп күтілуде. Бұл жоба БАӨ инвестициялары негізінде 82 миллион долларға бағаланған.

Электр энергиясының жетіспеушілігі Алматы облысында мал бордақылау фабрикасын іске қосуды болашаққа қалдырғанын атап өткен жөн. Зауыт 2019 жылдың үшінші тоқсанында іске қосылуы керек болатын, жобаның құны 5,4 млрд. Бұл жоба қазіргі кезде өзінің соңғы сатысында.

Дайын өнімнің 60%-ы Қытай мен Орталық Азия елдеріне жіберіледі деп болжанауда. Өндірілген құрама жемнің қалған 40%-ы Қазақстан нарығына жеткізілетін болады. 86 жұмыс орнын құру жоспарлануда.

Жоба «Қорғас – Шығыс қақпасы» арнайы экономикалық аймағының аумағында жүзеге асырылуда. Оны жүзеге асыруды БАӨ «Phoenix Global DMCC» компаниясы қаржыландырды. Нысанның болжамды қуаттылығы жылына шамамен 60 мың тонна құрама жем болады.

Сонымен қатар, Алматы, Павлодар, Батыс Қазақстан облыстарында, сондай-ақ Алматы мен Нұр-Сұлтанда жаңа нысандар пайда болады деп жоспарлануда. Мысалы, қосымша құны жоғары тамақ өнімдерін өндіруді бастау күтілуде.

Оларды жүзеге асыру Қазақстанда жаңа сапалы жұмыс орындарын құруға, озық технологиялар мен тәжірибелерді енгізуге мүмкіндік береді. Бұл Қазақстанға БАӨ-нің 2051 жылға дейінгі азық-түлік қауіпсіздігі стратегиясының маңызды буыны болуға мүмкіндік береді. Бұл сондай-ақ

екі ел арасындағы тауар айналымының одан әрі өсуіне ықпал етеді.

2021 жылы олар Алматы облысында екі жобаны іске қосқысы келеді. 31 гектардағы жылыжай кешені (Ресей) 110 миллион долларға және ет өңдеу зауыты (Қытай) 26 миллион долларға жұмыс істей бастайды деп күтілуде.

Атап айтқанда, Қапшағай қаласында олар қолданыстағы жылыжайды тағы 31 гектарға кеңейтуді жоспарлап отыр. Жылыжайда өсірілген көкөністердің 80%-дан астамын Ресейге экспорттау жоспарланған. Олар аумақты екі кезеңде кеңейтуді жоспарлап отыр. 2020 жылға арналған өндірістік алаңы 10,5 га болатын жылыжай кешенінің бірінші және екінші кезегі пайдалануға берілді. Үшінші және төртінші кезеңдердің құрылысын ресейлік Eсо-Culture компаниясы қаржыландырады.

Үшінші кезең 26,5 млрд. теңгені құрайды, оның 5,3 млрд. теңгесін Ресей тарапы салады. Жоспарланған пайдалануға беру мерзімі – 2021 жылдың бірінші тоқсаны. Төртінші кезектегі 12 га құрылысына келетін болсақ, бұл жоба 16,4 млрд. теңгеге бағаланған, оның 3,3 млрд. теңгесін инвестор салады. Жылыжайды 2022 жылдың бірінші тоқсанында пайдалануға беру жоспарланған. Төрт кезеңнің жалпы қуаттылығы 50 мың тоннадан астам қиярды құрайды. Жұмыс орындарының саны шамамен 850 адамды құрайды.

Сондай-ақ, Алматы облысында 2022 жылы Германияның инвестициясымен тағы бір ет комбинатын ашу жоспарланып отыр. Жобаны жүзеге асыру \$40 миллионға бағаланып отыр, 2020 жылы құжаттама жасалуда.

Алматы облысында 2023 жылы 530 миллион теңгеге сүт зауытын ашады деп күтілуде. 2020 жылдың соңында жоба қажетті жабдықты әзірлеу және таңдау сатысында. Мысалы, құрылыс-монтаждау жұмыстарына арналған тіреуіш бағандар сатып алынып, жеткізіліп қойылған. Девальвация мен инфляцияны ескере отырып, жоба мөлшері түзетілуі мүмкін. Қазіргі уақытта біз жабдықтардың технологиялық желісі бойынша коммерциялық ұсыныстарды бәрінен алған жоқпыз.

Өндіріс қуаты тәулігіне 6 тонна қымыз және 21 тонна сүт өндіреді. Зауытта 200 жұмыс орны болады. Дайын өнімнің 30%-ын Тәжікстанға, Қырғызстанға, Өзбекстанға және Ресейге экспорттау жоспарланған.

Қазақстандық кәсіпорындар экспортты мемлекеттік қолдау шараларын белсенді қолданады. Осылайша, «Масло-Дел» кәсіпорны – бұл Қазақстандағы ең ірі тамақ өндірушілердің бірі. Бүгінгі таңда компанияның

ассортиментінде 100-ден астам өнім түрлері бар: май және өсімдік майлары, майонез, маргарин, кетчуп, томат пастасы және т.б. Кәсіпорынның өндірістік қуаты тәулігіне 54 тонна май мен маргаринге жетеді.

2019 жылы Үкімет «Масло-Делге» Қазақстанның Даму Банкімен сақтандыру шартын жасасқаннан кейін сақтандыру шартын ұсынды, өсімдік майы мен тортқа қайта өңдеу үшін майлы дақылдарды сатып алу үшін айналым қаражатын толықтыруға қаржы бөлінді.

Бүгінгі күні «Масло-Дел» күнбағыс пен рапс тортының ірі қазақстандық экспорттаушыларының бірі болып табылады, өз өнімдерін Қытайға, Ауғанстанға, Эстонияға, Иранға, Өзбекстанға, Түркіменстанға және т.б. жеткізеді.

Жалпы, импорттаушылар отандық мұнай өңдеу зауыттарының өнімдеріне қызығушылық артып келеді. Мәселен, егер 2018 жылы Қазақстаннан өсімдік майларының экспорты шамамен 118 миллион долларды құраса, 2019 жылдың өзінде – 154 млн долл., бұл 2018 жылмен салыстырғанда 31% артық. 2020 жылдың жеті айында тазартылған мұнай өнімдерінің экспорты 112 млн долл. асады.

Олар Ұлыбритания инвесторларымен бірге Қазақстанда 1,4 млрд. долларға төрт өндіріс нысанын ашуды жоспарлап отыр, олар 1,7 мыңнан астам адамды жұмыспен қамтамасыз етуді жоспарлап отыр.

Алматы облысында британдық компания 120 млн долларға сүт-тауарлы ферма салуды жоспарлап отыр. Нысанның құрылысы 2021 жылдың екінші тоқсанында басталады деп күтілуде. 2020 жылы құжаттама әзірлене бастағанын ескеріңіз.

Өз кезегінде, бұл инвестор бұрын Іле ауданында 42 млрд. теңгеге жобаны жүзеге асыруды жоспарлағанын атап өткен жөн. Осылайша, британдық инвестор облыста балалар тамағын шығаратын зауыт салу мүмкіндігін қарастырды.

Алдын ала мәліметтер бойынша, кәсіпорынның қуаты жылына 10 мың тонна өнім шығаруы керек болатын. Алайда шетелдік компания олардың талаптарына сай келетін сүт жеткізушілерін таба алмады.

COVID-19-дың Қазақстан экономикасына тигізетін кері әсері – халықаралық нарықтарға инвестицияларға қолжетімділіктің шектелуіне, көмірсутектер бағаларының құбылмалылығына, валюталық тәуекелдің жоғарылауына және т.б. әкеледі. Бұл жағдайда мемлекет агроөнеркәсіптік кешенге мемлекеттік субсидиялаумен шектеледі.

Коронавирустық пандемияны ескере отырып, көптеген шетелдік компаниялар

Қазақстан аймақтарына инвестиция тартуды тоқтатты. Сонымен қатар, пандемияны жалғастыру уақытындағы жоғары белгісіздік әлеуетті инвестордың жобадан бас тартуына әкеледі, өйткені ол қазақстандық серіктеспен коммерциялық келісімдер жасай алмайды. 2020 жылдың соңына қарай инфляция 8 пайыз шамасында болады деп бол-жануда. Азық-түлік тауар-ларына бағаның өсуі байқалады, бұл Қазақстан азаматтарының әл-ауқаты мен өмір сапасының төмендеуіне әкеледі.

Сонымен бірге, АҚШ долларының теңгеге шаққандағы бағасы, біздің болжамымыз бойынша, 2020 жылдың соңына қарай 440-445 теңге аралығында саудаланады. Мұндай жағдайдың себебі, біздің ойымызша, АҚШ пен Қытай арасында сауда соғыстары жүріп жатыр, Ресейге қарсы санкциялар жалғасуда, әлемнің белгілі бір аймақтарында (АҚШ, Франция, Сирия және т.б.) геосаяси шиеленістер сақталуда. Доллардың нығаюы ауыл шаруашылық нарығының жағдайына кері әсер ететінін атап көрсетейік. Өйткені ауыл шаруашылық өнімдерін өндіруге арналған көптеген негізгі ауыл шаруашылық элементтері шетелден сатып алынады. Бұған мыналар кіреді: жем, минералды тыңайтқыштар, тұқымдар, ауыл шаруашылық техникасы және агро-технологиялар және т.б.

Ауыл шаруашылығына, оның ішінде мал сатып алуға, лизингке және ауыл шаруашылық техникаларын сатып алуға арналған несиелердің қымбат болуынан белгілі бір қиындықтар туындайды.

Мемлекет тарапынан кооперативтерге арналған преференциялардың күшін жою проблемасы бар. Бұл жеке және жеке шаруа қожалықтарының дамуының нашарлауына әкеліп соқтырды, бұл кооперативтерге қосылуға ынталандыруды азайтты.

Біз импортқа тәуелді тауарлардың (шұжықтар, ірімшіктер, жемістер мен көкөністер және т.б.) өндірісін арттыру бойынша жобаларды іске асыруды басымдық ретінде қамтамасыз ету қажет деп санаймыз.

Климаттық, табиғи, жер, су және аймақтардың әлеуетті ресурстарының басқа түрлеріне байланысты ауыл шаруашылығы өнімдерінің жекелеген бағыттары бойынша фермерлерді мемлекеттік қолдаудың сараланған жүйесін әзірлеу қажет.

Алматы облысында жобаларды сәтті жүзеге асыру үшін жер ресурстарының болуына, инженерлік инфрақұрылыммен қамтамасыз етуге, ауыл шаруашылық өнімдерін өндіруге, қайта өңдеуге және сақтауға инвестициялық субсидиялар үшін қаражат бөлу қажет. Мысалы, Алматы облысында

мемлекет ауыл шаруашылығының келесі түрлерін қолдауы керек: мал шаруашылығы, жеміс-жидек, дәнді және майлы дақылдар, көкөністер, балық және сүт өнімдері және т.б. Агроғылымды, ветеринарлық және фитосанитарлық қауіпсіздікті қаржыландыруға үлкен мән берілуі керек.

Ауыл шаруашылық өнімдерін өндіру мен қайта өңдеудің өсуі үшін өңдеу, логистика, тасымалдау және маркетинг, сондай-ақ жабдықтарды жаңарту және инновациялық технологияларды енгізу саласындағы ынтымақтастық процестерін жандандыру қажет.

Тұжырымдар

1. Коронавирустық пандемия Қазақстанның экономикалық өсуіне кері әсер етеді. Бұл инвестицияларға қолжетімділіктің төмендеуінен, көмірсутегі шикізатына деген бағалардың белгісіздігінен және қазақстандық өнім экспорты деңгейінің төмендеуінен көрінеді.

2. Әлемдік экономикада сауда соғыстары жалғасуда, санкциялар енгізіліп, дамушы елдердің, оның ішінде Қазақстанның экономикасы долларландырылған.

3. Қазақстандағы инфляция аясында ауыл шаруашылық жемшөптің, тұқымның, тыңайтқыштардың және ауыл шаруашылық техникасының бағасы өсті. Несие қымбаттағандықтан шаруа қожалықтары шығынға батуда.

4. Нәтижесінде, мұның бәрі Қазақстан аймақтарындағы ауыл шаруашылық жобаларына инвестициялардың төмендеуіне, агроөнеркәсіптік кешендердің қаржылық жағдайының нашарлауына және аграрлық сектордағы негізгі құралдардың қымбаттауына әкеледі.

5. Алматы облысының ауыл шаруашылық тауар өндірушілері мен шет елдердің кәсіпорындары арасындағы инвестициялық ынтымақтастықтың дамуы Қазақстанда жоғары қосылған құны бар жаңа ауыл шаруашылық өндірістерін құруға оң әсерін тигізуде. Нәтижесінде ол маңызды агроөнеркәсіптік әлеуетті ұйымдастыруға және жергілікті және сыртқы нарықтарда азық-түлік тауарлары мен қызметтерге сұранысты қанағаттандыруға ықпал етеді.

6. Сонымен, жалпы ішкі өнімнің өсуіне, оның ішінде ауыл шаруашылық өнімдерін өндіруге 2021 жылы карантиндік шаралардың кезең-кезеңімен жұмсартылуы ықпал етеді. Сонымен қатар, 2021-2022 жылдары әлемдік экономиканың қалпына келуі мен тауарларға сұраныстың артуын атап өткен жөн. 2020 жылы агроөнеркәсіптік кешенді мемлекеттік қолдаудың маңызды шаралары ауыл шаруашылық тауарларын өнді-

руді ынталандыруда белгілі бір рөл атқарады. Бұл Алматы облысындағы инвестициялық жобаларды дамыту мысалындағы мақалада көрсетілген.

Әдебиеттер тізімі

1 Rajender, S. Godara. Foreign Direct Investment Inflows in Agricultural Sector of India: A Review / S. Godara Rajender // International Journal of Research and Analytical Reviews (IJRAR). – 2019. – Vol. 6, Issue 1. - P.140-147.

2 Melikyan, Z. Peculiarities of Investments Management in Agro-Industrial Complexes/Z. Melikyan // International Journal of Innovative Technologies in Economy.- 2019.- №4(24).- P.12-15.

3 Bogoviz A., Sandu I., & Ryzhenkova N. Scientific basis of innovative development of the agro-industrial complex: the mechanism of public-private partnership in venture capital investment: International Scientific Conference “Investment, Construction, Real Estate: New Technologies and Special-Purpose Development Priorities” ICRE.-2018.– Irkutsk, Russia: MATEC Web of Conferences.- 2018.- Vol. №212.- P.1-7.

4 Azhar, B. Sustainability certification of food / B.Azhar, M.Prideaux, N. Razi // Food Security Sustainability. – 2019. - №2 - P.538–544.

5 Niemiec, M. Risk assessment for social practices in small vegetable farms in Poland as a tool for the optimization of quality management systems / M.Niemiec, M.Komorowska, A.Szeląg-Sikora, J.Sikora, M.Kuboń, Z.Gródek-Szostak, J.Kapusta-Duch // Journal Sustainability. – 2019. – Vol. 11, Issue 14. - P.3913- 3923.

6 Wencong, L. Transition of small farms in Ghana: Perspectives of farm heritage, employment and networks / L.Wencong, G.S. Agbemavor, H. Kwasi // Land Use Policy. - 2019. - №81. - P. 434-452.

7 Why Innovation matters? Food and Agriculture Organization (FAO) of the United Nation [Electronic resource].-2020.-URL:<http://www.fao.org/innovation/en> (date of access: 09.10.2020).

8 Guth, M. Economic resources versus the efficiency of different types of agricultural production in regions of the European union / M.Guth, K. Smędzik-Ambroży // Journal Economic Research-Ekonomska Istraživanja. – 2020.-Vol. 33. - Issue 1. - P.1036-1051.

9 Oya, C. The effectiveness of agricultural certification in developing countries: A systematic review / C.Oya, F.Schaefera, D.Skalidou // World Development.- 2018.- №112.- P. 282-312.

10 Smagulova, Sh.A. Digitalization of agriculture in the Republic of Kazakhstan: experi-

ence and problems / Sh.A. Smagulova // Problems of AgriMarket. - 2020. - №1. – P. 149-155.

References

1 Rajender, S. Godara. Foreign Direct Investment Inflows in Agricultural Sector of India: A Review / S. Godara Rajender // International Journal of Research and Analytical Reviews (IJRAR). – 2019. – Vol. 6, Issue 1. - P.140-147.

2 Melikyan, Z. Peculiarities of Investments Management in Agro-Industrial Complexes/Z. Melikyan // International Journal of Innovative Technologies in Economy.- 2019.- №4(24).- P.12-15.

3 Bogoviz A., Sandu I., & Ryzhenkova N. Scientific basis of innovative development of the agro-industrial complex: the mechanism of public-private partnership in venture capital investment: International Scientific Conference “Investment, Construction, Real Estate: New Technologies and Special-Purpose Development Priorities” ICRE.-2018.– Irkutsk, Russia: MATEC Web of Conferences.- 2018.- Vol. №212.- P.1-7.

4 Azhar, B. Sustainability certification of food / B.Azhar, M.Prideaux, N. Razi // Food Security Sustainability. – 2019. - №2 - P.538–544.

5 Niemiec, M. Risk assessment for social practices in small vegetable farms in Poland as a tool for the optimization of quality management systems / M.Niemiec, M.Komorowska, A.Szeląg-Sikora, J.Sikora, M.Kuboń, Z.Gródek-Szostak, J.Kapusta-Duch // Journal Sustainability. – 2019. – Vol. 11, Issue 14. - P.3913- 3923.

6 Wencong, L. Transition of small farms in Ghana: Perspectives of farm heritage, employment and networks / L.Wencong, G.S. Agbemavor, H. Kwasi // Land Use Policy. - 2019. - №81. - P. 434-452.

7 Why Innovation matters? Food and Agriculture Organization (FAO) of the United Nation [Electronic resource].-2020.-URL: <http://www.fao.org/innovation/en> (date of access: 09.10.2020).

8 Guth, M. Economic resources versus the efficiency of different types of agricultural production in regions of the European union / M.Guth, K. Smędzik-Ambroży // Journal Economic Research-Ekonomska Istraživanja. – 2020.-Vol. 33. - Issue 1. - P.1036-1051.

9 Oya, C. The effectiveness of agricultural certification in developing countries: A systematic review / C.Oya, F.Schaefera, D.Skalidou // World Development.- 2018.- №112.- P. 282-312.

10 Smagulova, Sh.A. Digitalization of agriculture in the Republic of Kazakhstan: experience and problems / Sh.A. Smagulova // Problems of AgriMarket. – 2020.– №1.– P. 149-155.

Автор туралы ақпараттар:

Смағұлова Шолпан Асылханқызы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, «Мемлекеттік басқару» ғылыми-білім беру департаментінің профессоры, Нархоз университеті, 050035, Жандосов к-сі, 55, Алматы, Қазақстан, sholpan.smagulova@narxoz.kz, <https://orcid.org/0000-0002-8455-4531>